



Volta als Establlits de s'Alqueria Vella

Parc natural de la Península de Llevant



**Govern
de les Illes Balears**



Obra Social "la Caixa"

CATALÀ

Volta als Establlits de s'Alqueria Vella

Parc natural de la Península de Llevant

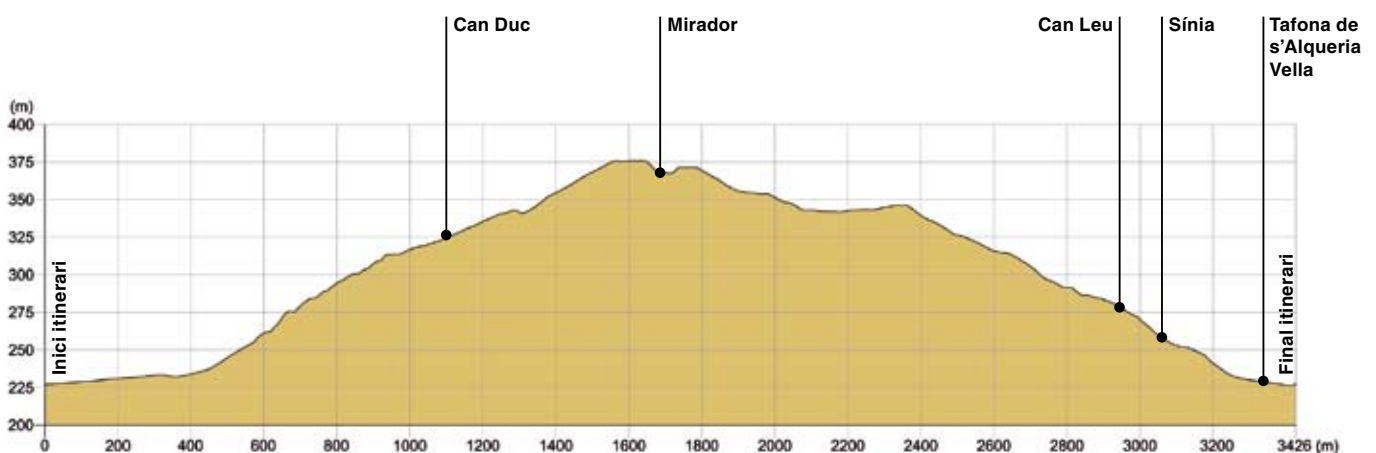
L'itinerari comença molt a prop de l'aparcament de s'Alqueria Vella. És una ruta circular que permet observar àmplies panoràmiques de la vall de s'Alqueria Vella i la badia d'Alcúdia.

La zona té grans valors històrics i culturals. Des dels Establlits de s'Alqueria Vella, si ens desviam de l'itinerari, podem arribar en poc temps a l'ermita de Betlem, un emplaçament de visita recomanada a prop del Parc natural.

Dificultat: mitjana

Distància per recórrer: 3,4 quilòmetres

Durada: 90 min



Vistes dels Establlits, en primer terme la caseta de Can Murtó (Foto: Gerard Bravo)

1. S'Alqueria Vella de Baix

Des de l'aparcament de s'Alqueria Vella, hem d'agafar el camí senyalitzat que surt en direcció a l'ermita de Betlem, a devers 160 metres trobam un encreuament des del qual comença l'itinerari de la volta als Establits.

Petjades sobre una GR

El camí d'ascens cap a l'ermita de Betlem comença estret, ombrívol i paral·lel a una paret que separa la finca pública (s'Alqueria Vella) de la propietat veïna. Aviat s'enfila, però, i continua en un terreny obert i emmarcat per parets i marges que delimiten antigues terres de conreu. Aquest camí, fins al moment en què una indicació ens obliga a desviar-nos, forma part de la ruta Artà-Lluc, la segona habilitada a Mallorca com a GR (ruta de senderisme inclosa en la xarxa d'àmbit europeu de grans recorreguts).

Més endavant, el camí fa un tomb cap a l'esquerra i se separa de la paret mitgera. El canvi de direcció ens permet contemplar còmodament les vistes sobre la vall, on distingim els edificis de les cotxeres i la tafona de s'Alqueria Vella. Més enllà veim Can Sard, les cases principals de la finca, i com a teló de fons, els relleus que tanquen la vall: en primer lloc, el puig Figuer, amb una paret que el remunta i que delimita clarament el Parc natural; tot seguit, el puig Genet; després, el puig des Corb, l'únic que conserva un dens pinar, i al fons, es Porrassar, amb una forma cònica gairebé perfecta.



Panoràmica des dels Establits, al fons els puigs des Porrassar i des Corb. (Foto: Josep Rullan)

2. Els Establits de s'Alqueria Vella

Des dels primer moment, crida l'atenció la gran quantitat d'arbres morts que sobresurten entre les carritxeres que entapissen les marjades. Després de passar un portell -una obertura en una paret que separa antigues propietats-, continuam avançant envoltats de tancats de pedra i una vegetació homogènia d'abundant càrritx i garballons, espècies molt característiques de l'ullastrar, que és la comunitat vegetal que aquí envaeix els antics camps de conreu.

El topònim Establits de s'Alqueria Vella dóna nom a tota la contrada que travessam i fa referència al resultat de la parcel·lació de les possessions de sa Devesa, Binialgorfa i s'Alqueria Vella que es va fer a final del segle XIX amb la intenció que s'hi establissin pagesos que rompessin el sòl, creant així noves terres de cultiu. Aquesta pràctica era fomentada pel Govern estatal, que la premiava amb importants incentius fiscals, atesa la necessitat que hi havia de noves terres agrícoles en una època de crisi econòmica generalitzada. Les males condicions de vida en un paratge tan inhòspit com aquest, juntament amb algun desafortunat episodi d'epidèmies que afectaren la població d'establidors, desencadenaren l'abandonament d'aquest incipient nucli de població en la primera meitat del segle XX.



Reconstrucció d'un establit (Dibuix: Vicenç Sastre)



Coll de cisterna de Can Murtó (Foto: Gerard Bravo)

(*Anthus campestris*), el vitrac (*Saxicola torquata*), la cucullada (*Galerida theklae*) i el busqueret capnegre (*Sylvia melanocephala*) o el passaforadí (*Troglodytes troglodytes*), petits ocells comuns en aquests espais oberts amb vegetació arbustiva.

Mirem on mirem, veim restes que ens indiquen la presència d'aquesta «colònia» d'establidors: casetes, marges, corrals... Entre altres casetes, podem distingir Can Murtó, fàcilment identificable pel coll de cisterna que s'alça davant la caseta, i passada aquesta, només si continuem atents als voltants, podrem divisar les barraques de Can Serverí, a l'esquerra del camí, i de Cas Carboner, que queda a la nostra dreta al darrer revolt de l'ascens, abans de desviar-nos en direcció a l'ermita de Betlem.

La tranquil·litat que regna aquest indret es pot veure interrompuda pels cants de la titina d'estiu



Vitrac (Dibuix: Cati Artigues)



Cucullada (Dibuix: Cati Artigues)

3. Les terres altes: Can Duc i el mirador

En haver acabat l'ascens, voltarem a mà esquerra i molt aviat divisam un grup petit d'alzines, de les poques que han sobreviscut a l'aprofitament agrari i als incendis. Aquests arbres estan a prop d'una de les cases amb més entitat dels Establits, Can Duc, que estan també en mal estat de conservació. Uns 150 metres després d'haver passat per davant Can Duc, un indicador ens fa voltar a la dreta; des d'aquí, podem veure al fons Ca na Manxa.

Som en una zona bastant plana, l'àrea més aprofitable de tota la contrada per al conreu dels cereals, cosa que queda constatada per la presència de diverses eres. Es tracta d'espais plans, definits per una senzilla estructura circular de pedra, on s'acaramullava la collita de blat per batre'l i separar-ne el gra de la palla. Les eres se situaven en llocs elevats on el vent bufàs amb força.



Vistes sobre la badia d'Alcúdia, des del mirador (Foto: Marc Gil)



Carritxera (Foto: Gerard Bravo)

Deixam enrere el camí que porta a l'ermita de Betlem, i enfilam el tirany senyalitzat que remunta el vessant sud del puig de sa Creu fins a arribar a un pla sobre la carena. Aquest és el punt culminant de l'itinerari, on podem fer una aturada en un mirador des del qual podem gaudir d'unes vistes panoràmiques impressionants sobre la marina de Betlem, la Colònia de Sant Pere, la badia d'Alcúdia, l'ermita de Betlem i la ja llunyana vall de s'Alqueria Vella.

En les zones altes de muntanya s'hi aprecia un dels valors principals del Parc, la flora endèmica. Als cims i vessants exposats al vent s'hi troba la comunitat de coixinets formada principalment pels eixorba-rates negre i blanc (*Astragalus balearicus* i *Teucrium marum*). Mentre que als penya-segats d'obaga s'hi troba una comunitat rupícola on hi destaquen la violeta de penyal (*Hippocrepis balearica*), la rèbola de penyal (*Galium crespianum*) i alguns altres endemismes com la col de penyal (*Brassica balearica*).



Conreu de farratges (Foto: Gerard Bravo)



Pesolera (Foto: Gerard Bravo)

4. El retorn cap a la vall



Obra de palma (Foto: Álvaro Román)

Les vistes en el camí de baixada són semblants a les que teníem en l'ascens, però ara caminarem sempre amb la vista oberta cap a la vall de s'Alqueria Vella. Al fons podrem distingir sempre les cases de s'Alqueria Vella de Baix, on trobarem informació i atenció personalitzada per fer qualsevol consulta que puguem tenir sobre el Parc natural.

A mesura que descendim en direcció a s'Alqueria Vella de Dalt són menys els indicis d'aprofitament agrícola. No obstant això, són terres que també tenien un aprofitament basat en la recol·lecció de les palmes de garballó, una activitat que sovint complementava la dedicació a les tasques estrictament agrícoles i ramaderes. L'artesania de la

palma, la llatra o llata (a Capdepera), segueix viva entre la població de la comarca.

El camí, muntanya avall, ens fa travessar dues torrenteres. Poc després d'haver creuat la segona, passam per damunt d'una era: ens trobam a prop de les terres baixes i els usos agrícoles es tornen a fer presents.

Des d'aquest punt dominam la plana de s'Alqueria Vella de Dalt. Entre les construccions properes, n'hi ha una que ens crida especialment l'atenció: el frontó. Aquesta peculiar edificació s'integra en un conjunt de tres casetes que complementaren un assentament temporal dels presoners, que en la dècada dels anys quaranta del segle passat, construïren la carretera que va fins al puig de sa Tudossa. Aquestes casetes serviren perquè els soldats que vigilaven els treballadors condemnats s'hi resguardassin i hi descansassin. Com que molts dels soldats provenien del País Basc, construïren el frontó de 5 metres d'alçada que podem veure adossat a una de les barraques, per distreure's en els moments d'esbarjo.

5. Les terres de conreu de s'Alqueria Vella de Dalt

Un cop a baix, i després d'haver passat la barrera, trobarem una caseta de roter restaurada, Can Leu. Des d'aquí un caminet paral·lel al torrent ens condueix cap a una s'nia. Un cop hi hem arribat, hem de girar a la dreta i continuar 300 metres entre camps de conreu per un camí que avança paral·lel al torrent des Cocons. Els camps de s'Alqueria Vella de Dalt es destinen al conreu de farratges, complementats amb prop de 400 arbres (sobretot ametlers, però també oliveres, figueres i garrovers).

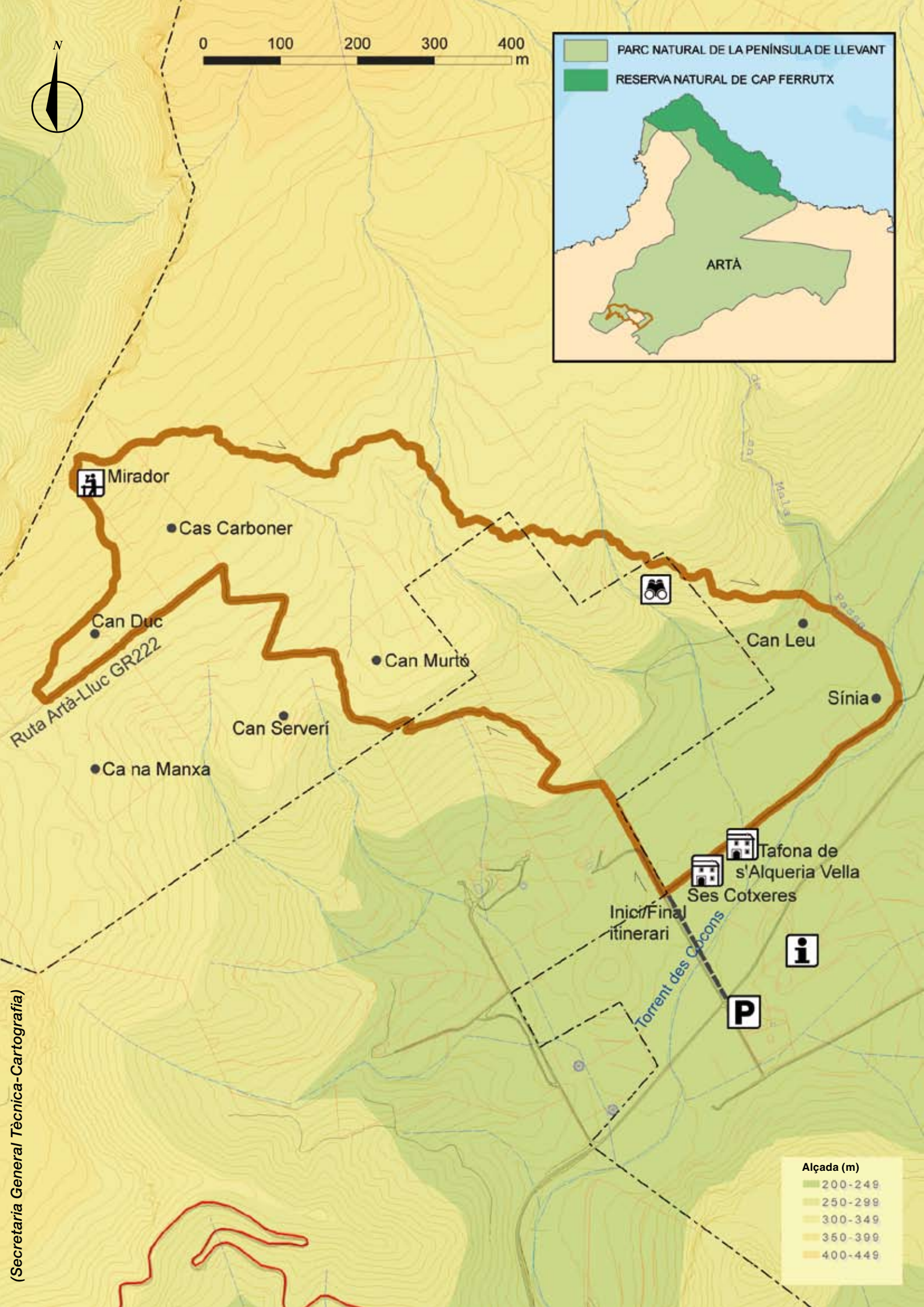
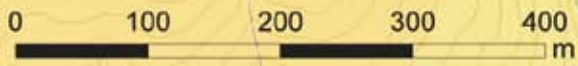
De les terres cultivades, però també dels costats del camí, veim guaitar abundants herbes, espècies ruderals (comunament anomenades «males herbes») que es beneficien de l'activitat humana, en especial de la ramadera i l'agrícola. Cercant amb esment, podem trobar-hi també alguna espècie protegida, com les orquídies.

En aquests camps hi abunden la cadenera (*Carduelis carduelis*) i el passerell (*Carduelis cannabina*), que s'alimenten de les llavors dels cards i d'altres plantes freqüents en les terres de conreu, mentre que entre els insectívors hi podem destacar el puput (*Upupa epops*), i el capsigrany (*Lanius senator*), un petit ocell que cria a les nostres illes durant la primavera i migra cap al sud quan s'acaba l'estiu, travessant el Sàhara, a la recerca d'un clima més càlid, on passar-hi l'hivern.

Aviat arribarem a la tafona i a la caseta del senyor, que es coneix també amb el nom de Ses Cotxeres. Aquestes construccions daten de principi del segle XX i pertanyien a la finca de s'Alqueria Vella de Dalt. Si bé la tafona, tingué un ús compartit amb la transformació en oli de l'oliva de les collites provinents de les dues alqueries i d'altres propietats properes com Can Monseriu i Can Crist. Un cop passades les cases, en un bot tornam al punt de partida.



Caseta del senyor (Foto: Josep Rullan)



Alçada (m)
200-249
250-299
300-349
350-399
400-449